

VII. ÜNİTE: ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE SONRASI DERS NOTLARI

ATATÜRK'ÜN VEFATI VE YANKILARI

Hayatı boyunca Türk milletinin huzuru, güvenliği ve mutluluğu için çalışan Atatürk, 1937 yılının sonlarına doğru **sağlık problemleri** yaşamaya başladı. Ancak o, sağlığının bozulmasına aldırmadan milleti için **özveri** ile çalışmalarına devam etti. 1938 yılının Ocak ayında rahatsızlığı daha da arttı. Yapılan muayenelerden sonra Atatürk'e **siroz hastalığı** teşhisi konuldu.

Hatay meselesiyle ilgili yakından ilgilenen Atatürk, Mersin ve Adana'yı ziyaret etti. Burada askeri manevraları izleyip birlikleri denetledi. Bu gezi sırasında rahatsızlığı daha da artan Atatürk, 26 Mayıs'ta Ankara'ya döndü.

Mustafa Kemal Atatürk, **10 Kasım 1938 Perşembe** günü saat dokuzu beş geç **Dolmabahçe'de** hayata gözlerini yumdu.

Atatürk'ün cenazesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin önünde hazırlanan katafalka konuldu. Burada da halkın ziyaretine açıldı.

21 Kasım'da büyük bir cenaze töreni düzenlendi. Daha sonra Atatürk'ün naaşı, TBMM'den alınarak geçici olarak **Etnografya Müzesi'ne** kaldırıldı. Anıt mezar yapımı için **Rasattepe bölgesi** seçilmiştir. Mimar **Emin Onat ve Orhan Arda'nın** birlikte tasarladıkları proje seçilmiştir. Anıtkabir'in yapımının tamamlanması üzerine 10 Kasım 1953'te düzenlenen bir törenle Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesi'nden alınarak ebedi istirahatgahı olan **Anıtkabir'e** taşındı.

11 Kasım 1938'de Meclis, **İsmet İnönü'yü** yapılan toplantı sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin **ikinci cumhurbaşkanı** olarak seçmiştir.

Atatürk, ölümüyle yurt içinde ve yurt dışında büyük yankılar uyandırmıştır. Cenaze törenlerine katılanların sayısı yüz binleri bulmuştur.

Atatürk'ün ölümü üzerine yerli ve yabancı basında birçok haber yapılmış, Atatürk'le ilgili kitaplar yazılmıştır.

Türk ve yabancı birçok devlet adamı, Atatürk hakkındaki düşüncelerini ve duygularını belirten konuşmalar yapmıştır. Gazeteler genellikle Atatürk'ün ölümü ve bundan duyulan üzüntü işlenmiştir.

UNESCO, Atatürk'ün dünya barışına olan katkılarını, insanların uyum ve iş birliği içinde yaşamalarını sağlamak yolundaki çabalarını dikkate almış ve 1981 yılını **"Atatürk Yılı"** olarak ilan etmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra birçok dünya lideri onunla ilgili açıklamalarda bulunmuş ve taziyelerini iletmıştır. Farklı ülkelere ait gazeteler ilk sayfalarında ve köşe yazılarında Atatürk'le ilgili yazılara yer vermiştir. Birçok devlet adamı Atatürk'ün cenaze törenine katılmıştır.

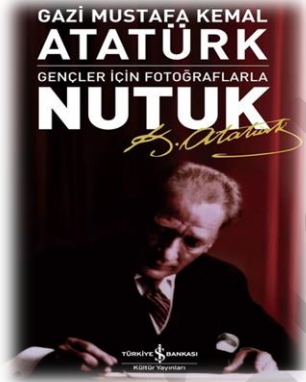
Bu durum Atatürk'ün sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da değer verdiği evrensel değerlere sahip bir lider olduğunun kanıtıdır.

İNSAN ESERLERİYLE YAŞAR

Atatürk en büyük eserinin **cumhuriyet** olduğunu söylemiş ve bütün inkılaplarını cumhuriyeti yükseltmek ve yüceltmek amacıyla gerçekleştirmiştir.

Atatürk'ün eserlerinden belli başlıları şunlardır:

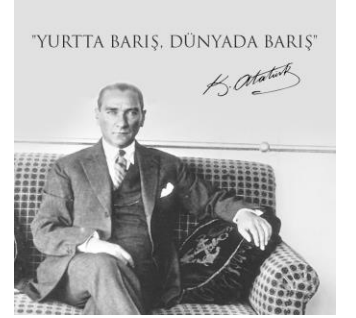
- Atatürk'ün yazdığı eserler arasında en önemlisi olan **"Nutuk"**, onun hatıratıdır.
- Taktik Meselesinin Çözümü ve Emirlerin Yazılmasına Dair Öğütler
- Takımın Muharebe Eğitimi
- Cumalı Ordugâhı-Süvari: Bölük, Alay, Liva Talim ve Manevraları
- Taktik Tatbikat ve Seyahati
- Bölüğün Muharebe Eğitimi
- Zabit ve Kumandan ile Hasbihal
- Vatandaş İçin Medeni Bilgiler
- Geometri
- Ali Fethi Bey ve Mustafa Kemal I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği günlerde **"Minber"** adlı bir gazete çıkarmıştır.

ATATÜRK'ÜN II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TESPİTLERİ VE GİRİŞİMLERİ

I. Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan devletler, yenilen devletlerle şartları **çok ağır** antlaşmalar imzaladılar. Savaş sonrasında dünyada kalıcı barışı sağlamak yerine kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiler. Bu durum **yeni bir dünya savaşının** çıkmasına ortam hazırladı.

Atatürk, Türkiye'nin çıkması muhtemel bir savaştan zarar görmemesi için izlenmesi gereken politikayı da 1938 yılındaki bir konuşmasında şöyle ifade etmektedir: *"Çok zaman geçmeden Avrupa'da bir fırtına kopacak, bu müthiş kasırga dünyanın her tarafına yayılacak ve insanlık genel bir savaş felaketinin bütün kötülükleri ile karşılaşacak! Bu kanlı, tehlikeli durumda tarafsız kalmak, savaşa katılmamak ve devlet gemisini bu fırtınanın ortasında hiçbir engele çarptırmadan yöneterek savaş dışında ve barış içinde yaşamaya çabalamak bizim için hayati önem taşımaktadır."*

Türkiye, 1932 yılından itibaren dünyada güç dengelerinin değişmeye başlamasıyla Atatürk'ün uyguladığı **gerçekçi, barışçı ve millî çıkarları esas** alan bir dış politika yürütmüştür. Türkiye bazı devletlerin yayılmacı politikalarına karşı öncülük ettiği antlaşmalarla **bölgesel barışa ve dünya barışına katkı sağlamıştır**. Atatürk'ün İkinci Dünya Savaşı öncesi tespitlerinin gerçekleşmesi onun **ileri görüşlü** olduğunu gösterir.

II. DÜNYA SAVAŞI VE SAVAŞIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

- Almanya'da 1933 yılında Adolf Hitler'in liderliğindeki Nazilerin iktidara gelmesiyle Alman dış politikası yeniden şekillendi. **Almanların** öncelikli hedefi Versay Antlaşması'ndan kurtulmaktı. Avrupa'da yayılmacı bir politika izledi.
- Dünya Savaşı'nda umduğunu bulamayan **İtalya'da**, 1922'de Benito Mussolini liderliğindeki Faşist Parti iktidara geldi. İtalyanlar yayılmacı bir dış politika izlemeye başladı.
- **Japonya** da Uzak Doğu'da sömürgeci bir politika izledi.

Bu politikalar sonucunda bu devletler birbiriyle yakınlaşmıştır

MİHVER DEVLETLER	MÜTTEFİK DEVLETLER
Almanya	İngiltere
İtalya	Fransa
Japonya	ABD
	Sovyetler Birliği

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da **Polonya'yı** işgaliyle II. Dünya Savaşı başlamıştır. 3 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Savaş; Avrupa, Pasifik ve Kuzey Afrika olmak üzere üç cephede cereyan etmiştir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı başladığında **tarafsız bir politika** izledi. Toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruma amacına yönelik olarak savaş dışında kalmak için büyük çaba harcadı. Ancak stratejik konumu nedeniyle Türkiye, **Müttefik** ve **Mihver** Devletlerin baskılarıyla karşı karşıya kaldı.

Türkiye, İngiltere ve Fransa ile üçlü bir ittifak antlaşması imzaladı. Türkiye kendisine vadedilen silah ve cephanenin verilmeyişini gerekçe göstererek **savaş dışı** kalma politikasını devam ettirdi.

Savaşın giderek şiddetlendiği günlerde **İtalya**, Haziran 1940'ta **İngiltere ve Fransa'ya** savaş ilan etti. Almanya, Türkiye ve İngiltere'nin yakınlaşmasını önlemek amacıyla 18 Haziran 1941'de **saldırmazlık antlaşması** imzaladı.

1942 yılı Kasım ayı geldiğinde **Stalingrat'ta** Almanların yenilmesinden sonra müttefiklerin Türkiye üzerindeki beklentileri arttı. İngiltere ve Türkiye 30 Ocak 1943'te

Adana Konferansı'nda bir araya geldi. İnönü ile Churchill (Çörçil) bir trende gizlice görüştü. Türkiye bu gelişmelerle Müttefik Devletler ile yakınlaşmış fakat savaş dışında kalma tarafsızlığını koruma politikasını sürdürmüştür.

1943 yılı sonlarına doğru Müttefik Devletler, **Moskova Konferansı'nda** Sovyetler Birliği'nin ısrarıyla Türkiye'nin savaşa katılması yönündeki baskılarını artırma kararı aldı. İngiltere dışişleri bakanı ile Türkiye dışişleri bakanı Kahire'de görüştü. Ancak, Türkiye müttefiklerin savaşa girmesi için yaptıkları teklifi bir kez daha kabul etmedi ve savaş dışında kalmaya devam etti.

Roosevelt (Ruzvelt) ve **Churchill**, **İnönü'yü Kahire'ye** davet ettiler. 4-6 Aralık 1943'te yapılan görüşmelerde İnönü, Türkiye'nin ihtiyacı olan silah ve malzeme karşılandığı takdirde ilke olarak savaşa katılmayı kabul etti.

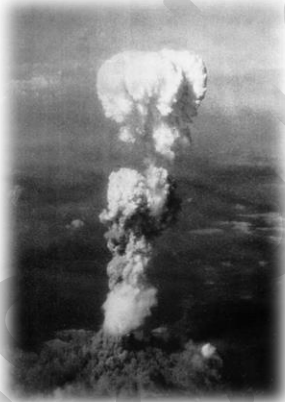
Savaşın son yılında Almanya bütün cephelerde yenildi ve geri çekilmeye başladı. Türkiye, Almanya'nın yenilgisinin kesinleşmesi üzerine **San Francisco Konferansı'na** katılabilmek ve **Yalta Konferansı** kararlarına göre **Birleşmiş Milletlerin** kurucu üyeleri arasında yer almak için **Almanya ve Japonya'ya** savaş ilan etti (23 Şubat 1945). Ancak bu savaş ilanı **sembolik** bir hareketti. Türkiye'nin **fiilen savaşa girmesi anlamına** gelmiyordu. Türkiye böylece **Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın** kurucu üyelerinden biri oldu.

Mihver Devletler'den olan İtalya savaş dışı kalan ilk devlet oldu. 7 Mayıs 1945'te San Francisco Konferansı'nda Almanya'nın da teslim olmasıyla Avrupa'da savaş sona erdi. ABD, Pasifik'te Japonya'ya karşı nükleer silah kullandı. **Hiroşima ve Nagazaki** şehirlerine atılan iki **atom bombasıyla** bir anda 150 binden fazla insan öldü. 2 Eylül 1945'te Japonya'nın ateşkes imzalamasıyla **II. Dünya Savaşı sona erdi.**

➤ II. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

II. Dünya Savaşı'nın siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda önemli sonuçları oldu.

- Bu savaşın sonunda Almanya, İtalya ve Japonya'daki **totaliter rejimlerin** yerini demokratik yönetimler almaya başladı.
- Galipler arasında yer almalarına rağmen bu savaştan yıpranarak çıkan İngiltere ve Fransa'nın sömürgeleri üzerindeki **hâkimiyetleri zayıfladı.**
- Devletlerin yenilgisiyle sonuçlanan II. Dünya Savaşı'nda her iki taraftan yaklaşık **60 milyon** insan hayatını kaybetti.
- Doğrudan veya dolaylı şekilde çok büyük miktarda **maddi kayıplar** meydana geldi.
- II. Dünya Savaşı'nın galipleri Şubat 1945'te **Yalta Konferansı'nda** dünyanın siyasi yapısını yeniden şekillendirdi.

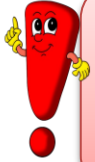

- Savaş sonunda önemli bir güç haline gelen ABD ve SSCB'nin liderliğinde ideolojik ayrılığa dayalı **"Batı Bloku"** ve **"Doğu Bloku"** oluştu.
- Bu bloklar arasındaki gerginlik **"Soğuk Savaş Dönemi"**nin başlamasına neden oldu. **San Francisco Konferansı'yla Birleşmiş Milletler Teşkilatı** kuruldu.
- **II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri**
- Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamasına rağmen savaşın getirdiği sosyal ve ekonomik sıkıntıları tümüyle yaşamıştır. Ülke genelinde seferberlik ilan edilmiş ve devlet gelirlerinin önemli bir kısmı savunma harcamalarına ayrılmıştır. Hedeflenen ekonomik planlar ve sanayi yatırımları ertelenmiştir.
- Savaş döneminde fiyat artışını önlemek, karaborsacılıkla mücadele etmek için fiyatı yükselen mallara narh koyuldu ve **Millî Korunma Kanunu** çıkarıldı.
- **Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Balık Kurumu** gibi kurumlar açılarak üretim ve dağıtım işleri devlet kontrolüne alındı.
- 1942 yılında büyük şehirlerde **ekmeğin karne** ile verilmesine başlandı.
- Aşırı kazanç ve enflasyonun önüne geçmek için **Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi** çıkarıldı.
- 1940 yılında köylerde kalkınma ve eğitimi bir araya getirmek amacıyla **Köy Enstitüleri** kuruldu.

- Ülkedeki ekonomik durgunluğu gidermek için **Toprak Reformu** çerçevesinde 1945 yılında **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** kabul edildi. Fakat beklenen başarı elde edilemedi.
- Nüfus artış hızı yavaşladı.
- Gece 23.00'ten sonra sokağa çıkma yasağı uygulandı. Bütün illerde hava saldırısı riskine karşı karartma yapıldı.
- Ülkemizde genel seferberlik ilan edilerek 40 yaş altı erkekler ile çalışan nüfusun bir kısmı silah altına alındı.
- 1938 yılında kabul edilen İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nı savaşın başlamasıyla birlikte uygulanamadı.
- Güvenlik önlemleri nedeni ile sanayi ve tarım üretimimiz düşerken dış ticaretimiz geriledi.
- İnsanların haber alma ihtiyacını karşılamak üzere **Ankara Radyosu** 1943'ten itibaren sürekli yayına geçti.
- Salgın hastalıklar yayıldı, ilaç sıkıntısı yaşandı. Devlet tifo, kolera gibi salgın hastalıkları önlemek için bazı tedbirler aldı.

Soğuk Savaş adı verilen dönemde Türkiye, ABD öncülüğünde kurulan Batı Bloku'nda yer aldı. Bunun gereği olarak da 1949'da Avrupa Konseyine, 1952'de de Batı Bloku'nun savunma teşkilatı **NATO'ya** üye oldu.

DEMOKRASİ YOLUNDA GÜÇLÜ ADIMLAR

- Çok partili siyasi hayat demokrasinin vazgeçilmez niteliklerindendir.
- Türkiye'de çok partili hayata geçiş için daha önce yapılan iki denemeden istenilen sonuç alınamamıştı.

- İktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi, tek parti olarak ülkeyi yönetmeye devam etmiştir.
- Türkiye'de çok partili hayata geçişte, dünyada yaşanan gelişmeler kadar Türkiye'nin iç dinamikleri (etkenler) de önemli rol oynamıştır.
- İlk olarak Temmuz 1945'te **Nuri Demirağ** tarafından **Millî Kalkınma Partisi** kuruldu. Millî Kalkınma Partisi, devletçiliğe karşı olduğunu belirtmiş ve dış politikada İslam birliği, doğu federasyonu gibi yaklaşımlar sergilemiştir.
- Nuri Demirağ'ın ölümünden kısa bir süre sonra parti kapatılmıştır.
- 1945 yılı Ocak ayında TBMM'ye **"Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"** sevk edildi. CHP içindeki ilk önemli muhalefet bu dönemde ortaya çıktı. **Celal Bayar, Adnan Menderes, Mehmet Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın** ve imzalarıyla **"Dörtlü Takrir"** (önerge) verildi. Bu önergede kanunlarda ve parti tüzüğündeki demokrasiye aykırı hükümlerin ortadan kaldırılması, meclisin hükûmeti gerçekten denetlemesi ve seçimlerin serbestçe yapılması istendi.
- Önergede yer alan bu istekler tartışmaya açılmış ve reddedilmiştir. Bunun üzerine CHP'den istifa edenler **Celal Bayar'ın** başkanlığında 7 Ocak 1946'da **Demokrat Parti'yi** kurdular.

- 1946'da Demokrat Parti'den başka on üç parti daha kurulmuştur.
- Türkiye'de ilk çok partili genel seçimler 21 Temmuz 1946'da yapıldı. Seçimleri kazanan CHP, iktidarını 1950 yılında yapılacak olan çok partili demokratik hayatımızın ikinci seçimlerine kadar devam ettirdi.
- 1950'de yapılan seçimleri **Demokrat Parti** kazandı ve iktidar oldu.
- 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanan **Demokrat Parti**, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile iktidardan indirilene kadar ülkeyi kesintisiz on yıl yönetti.

➤ **Çok Partili Hayata Geçişle**

- Demokratik **devlet anlayışı** ve ulusal egemenlik anlayışı güçlendi.
- İktidarın denetlenmesi sağlandı.
- TBMM'de farklı düşüncelerin temsil edilmesi sağlandı.
- Düşünce ve ifade özgürlüğü ile parti kurma haklarının önündeki engelleri kaldırdı.
- Partilerin serbestçe propaganda yapmasına ve seçimlere katılarak iktidara gelmesine imkân hazırladı.

SÖZLÜK

Buhran: Sermaye ve gelir kayıplarına yol açan ve iktisadi bütünlüğün her düzeyinde etkisi olan politik, ideolojik ve iktisadi tüm değerleri bozan bir rahatsızlık.

Diktatörlük: Egemen ve mutlak siyasi bir gücün bir veya birçok kişinin oluşturduğu bir yürütme organınca denetimsiz olarak yürütüldüğü siyasi düzen.

Evrensel: Dünya ölçüsünde, dünya çapında.

Faşist: Demokratik düzenin yerine aşırı bir ulusçuluk ve baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğretiyi yanlısı.

İktisadi: Ekonomi ile ilgili olan.

İlhak: Katma, bağlama, ekleme.

İstila: Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirme.

Jeopolitik: Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi.

Karaborsa: Piyasada olmayan bir malın gizlice yüksek fiyatla alınıp satılması işi.

Kararname: Bakanlar Kuruluna verilen yetkilere dayanarak alınan karar.

Karartma: Savaş durumunda düşman uçaklarından korunma amacıyla ışıkları örtme veya söndürme biçiminde alınan önlemlerin bütünü.

Katafalk: Önünden geçilerek kendisine saygı gösterilmek istenen ölünün tabutunun konulması için yapılmış yüksek yer.

Mazlum: Zulüm görmüş, kendisine zulmedilmiş.

Mihver: 1. Eksen. 2. Önemli.

Muhalefet: Karşı görüşte, tutumda olan kimseler topluluğu.

Müşadere: Kişilerin mallarına devlet adına el konulması, zor alım.

Müttefik: Bağlaşma.

Naaş: Ölen insanın vücudu, ceset.

Narh: Tüketiciyi korumak amacıyla, özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat.

Nazizm: Almanya'da 1930'lu yıllarda Hitler tarafından kurulan Nasyonal Sosyalist Partisi'nin, Alman ırkının üstünlüğünü savunan politikası, Hitlercilik.

Rejim: Bir devletin yönetim biçimi.

Otorite : 1. Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı. 2. Siyasi veya idari güç.

Pakt : Anlaşma.

Stok: Firmaların üretim ya da satışlarındaki beklenmedik dalgalanmaları karşılayabilmek için tuttıkları veya satamadığı mamul, yarı mamul ve ham madde.

Sömürgecilik: Bir devletin başka bir ülkeyi ve üzerinde yaşayan ulusu egemenliği altına alarak, buradan ekonomik ve siyasi çıkar sağlaması.

Totaliter: Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulduğu, bütün yetkilerin bir elde veya küçük bir yönetici grubunun elinde toplandığı demokratik olmayan devlet düzeni.